

4-SINFDA O‘QUVCHILARNING O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRUVCHI O‘QUV TOPSHIRIQLARI USTIDA ISHLASH METODIKASI

Djakbarova Mahliyo Ibraximjonovna,

NamDPI Boshlang‘ich ta‘lim innovatsiyalari kafedrası

Katta o‘qituvchisi, ped.f.f.dok. (PhD)

+998937078884

djakbarovamahliyo1@gmail.com

Tolibjonova Mohinur,

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 1-bosqich talabasi.

+998944026111

tolibjinovamohinur@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23333060>

Kirish. Keyingi yillarda mamlakatimizda ona tili o‘qitish metodikasiga doir qator ilmiy-metodik tadqiqotlar olib borildi. Ona tili ta‘limida ilk darsliklar shakllanishida A.Fitrat, O.Usmon, B.Avizov, Y.Abdullayev, M.Omilxonovalarning xizmati katta bo‘lgan, ammo darsliklarning dastlabki variantlarida o‘quv topshiriqlari berilmagan [1]. Sh.Yusupova va N.Yuldasheva tadqiqotlarida ona tilini yangi pedagogik texnologiyalar asosida o‘qitish masalalari tadqiq qilingan [1; 2]. A.G‘ulomov, M.Saidov va N.Alovuddinovalar esa ona tilini o‘qitish orqali mustaqil ishlash, ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish metodikasi ustida izlanishlar olib borgan [3; 4; 5]. X.Muxitdinova ta‘lim bosqichlarida uzviylikni ta‘minlashning lingvodidaktik asoslarini ishlab chiqishga oid tadqiqotini olib borgan [6]. Qayd qilingan ushbu tadqiqot ishlarida o‘quv topshiriqlarining turlari, matnni o‘qib tushunishga doir tavsiyalar, mashq va topshiriqlar, ulardan nutq o‘stirishda foydalanish masalalari ham yoritilgan.

Maqolaning maqsadi – boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qish savodxonligini rivojlantiruvchi o‘quv topshiriqlari ustida ishlash metodikasini nazariy asoslash va “Yetti xazinaning biri” mavzusi misolida amaliy mexanizmini ko‘rsatish.

Asosiy qism. O‘qish savodxonligini rivojlantiruvchi o‘quv topshiriqlari ustida ishlash metodikasi bir necha bosqichda amalga oshiriladi. Dastlab, nazariy asoslar. N.Mahmudov, A.Sobirov, I.Mirzayev o‘quv topshiriqlarini darsliklarda milliy yondashuv asosida takomillashtirishga hissa qo‘shdilar. B.Mengliyev ona tili o‘qitishda ortiqcha grammatizmdan voz kechib, o‘quvchilarda o‘qish savodxonligi ko‘nikmasini rivojlantirish, lug‘at va matn asosida milliy tilni, milliy ma‘naviyatni o‘quvchi tafakkuriga singdirish, o‘quvchini turli nutq vaziyatiga tayyorlash, ijodiy tafakkur sohibini tarbiyalashning nazariy-amaliy masalalariga alohida e‘tibor qaratib kelmoqda [7]. Uning muallifligida yaratilgan darsliklarda o‘quv topshiriqlari ayni shu ta‘lim maqsadini bajarishga moslandi.

Keyingi yillarda til ta‘limiga kommunikativ va kompetensiyaviy yondashuvlarni joriy etish borasida pedagogika, filologiya fanlari doktorlari, professorlar R.Safarova, Sh.Yusupova, X.Muhiddinova, B.Mengliyev, Sh.Yuldasheva, Q.Husanboyevalarning tadqiqotlarini alohida ta‘kidlash lozim [1; 2; 6]. Tadqiqotchi A.Bobomurodova, T.Ziyadova, T.G‘aniyev, M.Saidov, A.Hamroyev, K.Mavlonovalar tomonidan ona tili ta‘limi jarayonida o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirish imkoniyatlari, o‘z ona tili ta‘limi jarayonida tafakkurni rivojlantiruvchi o‘quv topshiriqlari va ulardan foydalanish metodikasiga doir mashq bajarish jarayonida o‘quvchining

bilish faolligini oshirish masalalari tadqiq qilingan [4; 7]. H.Suyunovning adabiyot o‘qitishda savol va topshiriqlar ustida ishlashga o‘rgatish usullariga doir tadqiqoti adabiy ta‘lim, shuningdek, ona tili ta‘limi uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, tadqiqot mavzusiga doir I.Allayorov, O.Rozikov, R.Ibragimov, B.Adizov, M.Mahmudov, I.Davronovlar tomonidan ta‘lim oluvchining o‘quv-biluv faoliyatini rivojlantirish, o‘quv topshiriqlari orqali o‘quvchi faolligini oshirish muammolari ham o‘rganilgan [7]. Shu o‘rinda ta‘lim sifatiga ta‘sir qiluvchi eng asosiy omillardan biri bo‘lgan o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini baholash bo‘yicha Sh.Abdirayimovning tadqiqotlarini ham alohida ta‘kidlash mumkin. Mazkur tadqiqot mohiyatan bizning ishimizga yaqin, ya‘ni o‘qib tushunish ko‘nikmasini baholovchi o‘quv topshiriqlari ustida ishlagan.

MDH metodist-olimlari A.Leontyev, J.Ponomarev, L.Rubenshteyn, avstraliyalik olim Jak Richardslarning ona tili o‘qitilishiga doir tadqiqotlaridagi o‘qish savodxonligini rivojlantiruvchi o‘quv topshiriqlarining tavsifi va tasnifiga doir yondashuvlaridan dunyo miqyosida foydalanilmoqda [7]. Ayniqsa, pedagogika fanlari doktori G‘.Hamroyevning ona tili ta‘limida o‘quv topshiriqlari borasida olib borgan tadqiqoti topshiriqlardan foydalanish bo‘yicha qilinishi lozim bo‘lgan vazifalarni aniqlab berdi [7].

Metodik qism. “Yetti xazinaning biri” (12-dars) mavzusini o‘qish savodxonligi darslarida onlayn ta‘lim platformalari orqali o‘qitishning amaliy mexanizmi quyidagi bosqichlarda tashkil etiladi.

1-bosqich: Pedagogik omillarni amalda qo‘llash (matn ustida ishlash). Darsning kirish qismida o‘quvchilarga “Yetti xazinaning biri” mavzusidagi hikmatli so‘zlar (Farzandnoma va Alisher Navoiy) taqdim etiladi. Onlayn platformada bu matnlar interaktiv shaklda joylashtiriladi:

- interaktiv matn tahlili: o‘quvchilar platformadagi matnni o‘qibgina qolmay, undagi tayanch so‘zlarni (bilim, hunar, kasb, mehnat) belgilashlari va ularga izoh yozishlari so‘raladi;

- tezkor fikr-mulohaza: platformaning chat yoki forum bo‘limida o‘quvchilar “Nima uchun bilim olish insonni baxtli qiladi?” degan savolga o‘z fikrlarini yozadilar. O‘qituvchi har bir fikrga tezkor javob qaytaradi;

- shaxsiylashtirilgan yondashuv: o‘qish tezligi past bo‘lgan o‘quvchilar uchun matnning audio varianti taqdim etiladi, tez o‘quvchilar uchun esa qo‘shimcha tahliliy savollar beriladi.

2-bosqich: Texnologik omillarni qo‘llash (platforma imkoniyatlari). Hikoyani o‘qish jarayonida texnologik vositalar faol ishlatiladi:

- multimedia kontenti: “Sardor va dehqonchilik” haqidagi hikoya matni bilan birga, qishloq xo‘jaligi, traktor yoki fermer xo‘jaligi tasvirlangan qisqa video-roliklar joylanadi. Bu o‘quvchilarning vizual xotirasini kuchaytiradi;

- analitik funksionallik: platforma o‘quvchilarning hikoyani o‘qishga sarflagan vaqtini, qaysi savollarga ko‘proq xato qilganligini avtomatik tahlil qiladi. Bu o‘qituvchiga qaysi o‘quvchiga alohida yordam kerakligini ko‘rsatadi;

- gamifikatsiya: darslikdagi 1–6-savollarga to‘g‘ri javob bergan o‘quvchilarga platformada “Yulduzcha” yoki “Ball” beriladi. Eng ko‘p ball to‘plagan o‘quvchi “Darsning eng faol o‘quvchisi” nominatsiyasiga sazovor bo‘ladi.

3-bosqich: Tashkiliy omillarni integratsiya qilish (amaliy topshiriqlar). Darslikning amaliy qismidagi “Klaster usuli” va “Kasb va Hunar” guruhlash topshiriqlari onlayn platformada quyidagicha tashkil etiladi:

- onlayn doska (Miro, Jamboard): o‘quvchilar “Menejer, Marketolog, Dasturchi, Dizayner, Blogger” kabi zamonaviy kasblarni klaster shaklida onlayn doskaga joylashtiradilar. Har bir kasbning o‘ziga xos xususiyatlari strelkalar orqali bog‘lanadi;

- drag-and-drop texnologiyasi: “Kasb” va “Hunar” guruhlariga oid so‘zlarni (O‘qituvchi, Kulol, Hisobchi, Oshpaz) to‘g‘ri katakchalarga sudrab tashlash topshirig‘i beriladi. Bu o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini oshiradi;

- vaqtni boshqarish: har bir topshiriq uchun platformada taymer o‘rnatiladi (masalan, klaster uchun 5 daqiqa, guruhlash uchun 3 daqiqa). Bu o‘quvchilarni vaqtni tejashga o‘rgatadi.

4-bosqich: Insoniy omillarni ta‘minlash (o‘qituvchi va o‘quvchi roli):

- o‘qituvchining raqamli savodxonligi: o‘qituvchi onlayn platformadagi barcha vositalarni (forum, test, onlayn doska) erkin boshqarishi, yuzaga kelgan texnik muammolarni tezkor hal qilishi lozim;

- o‘quvchining mustaqilligi: o‘quvchilar uy sharoitida platformaga kirib, “Hikoyani erkin so‘zlab berishga tayyorlanish” topshirig‘ini mustaqil bajaradilar va video yozib yuboradilar;

- psixologik muhit: onlayn muloqotda o‘quvchilarning fikrlari qadrlanishi, xato qilishdan qo‘rqmaslik muhiti yaratilishi kerak. “Siz bu fikringizga nima deysiz, aziz o‘quvchi?” kabi murojaatlar orqali ular rag‘batlantiriladi.

Baholash mezonlari sifatida matnni tushunish darajasi, tayanch so‘zlarni ajratish, savollarga javob berish, klaster va guruhlash topshiriqlarini to‘g‘ri bajarish, mustaqil video taqdimot, forumdagi faollik, raqamli vositalardan foydalanish ko‘nikmalari olinadi. Bu mezonlar pedagogik, texnologik, tashkiliy va insoniy omillar bilan uzviy bog‘liq.

Xulosa. “Yetti xazinaning biri” mavzusini onlayn ta‘lim platformalarida o‘qitish orqali o‘quvchilarda nafaqat o‘qish savodxonligi, balki raqamli savodxonlik, mustaqil izlanish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari ham shakllanadi. Darslikdagi an‘anaviy matnlar va topshiriqlar zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashganda, ta‘lim jarayoni yanada qiziqarli, interaktiv va samarali bo‘ladi. Ushbu metodika o‘qish savodxonligi darslarini raqamli avlod talablariga moslashtirishning amaliy isboti bo‘lib xizmat qiladi. Shunday qilib, o‘qish savodxonligi darslarida onlayn ta‘lim platformalaridan samarali foydalanish faqatgina texnologik imkoniyatlarga bog‘liq emas. Bu pedagogik, texnologik, tashkiliy va insoniy omillarning o‘zaro muvozanati va uzviy integratsiyasiga asoslanadi. Ushbu modeldan o‘quv jarayonini loyihalash va baholash mezonlarini ishlab chiqishda asos sifatida foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Юсупова III. Она тили таълими самарадорлигини ошириш ва илфोर педагогик технологияларни жорий этиш: пед. фан. номз. ... дисс. – Тошкент: ТДПИ, 1998. – 137 б.
2. Юлдашева Н. Умумий ўрта таълим мактабларида луғавий синонимларни янги педагогик технологиялар асосида ўқитиш методикаси: пед. фан. номз. ... дисс. – Тошкент, 2002. – 123 б.

3. Гулямов А. Методика развития учебно-познавательной активности учащихся в процессе преподавания родного (узбекского) языка: дис. ... д-ра пед. наук. – Ташкент: ТГПИ, 1991. – 37 с.
4. Саидов М. Ўзбек мактабларининг 5-синфларида она тили таълими жараёнида тафаккурни ривожлантирувчи ўқув топшириқлари ва улардан фойдаланиш методикаси: пед. фан. номз. ... дис. автореф. – Тошкент: ТДПУ, 2000. – 25 б.
5. Алавуddинова Н. Она тили дарсларида ижодий фикрлаш кўникмасини шакллантириш методикаси: пед. фан. номз. ... дис. автореф. – Тошкент: ТДПУ, 2008. – 24 б.
6. Муҳиддинова Х. Таълим босқичларида ўзбек тили ўқитилиши узлуксизлигини таъминлашнинг илмий-методик асосларини такомиллаштириш: пед. фан. номз. ... дисс. – Тошкент: ТДПИ, 2011. – 270 б.
7. Ҳамроев Г. Она тили таълимида ўқув топшириқлари. – Тошкент: Фан, 2015. – 180 б.
8. Umurzoqova Zilola, Djakbarova Mahliyo Ibraximjonovna BOSHLANG‘ICH SINFLAR O‘QUVCHILARIDA OG‘ZAKI NUTQ KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH MASALASI // ReFocus. 2026. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-sinf-o-quvchilarida-og-zaki-nutq-ko-nikmalarini-rivojlantirish-masalasi> (дата обращения: 03.10.2026).